

ESSOTEN ALUEEN VAMPO 2020 - 2023

20. tammikuu 2020

**Essoten vanhus- ja vammaispalvelut ja
alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto**

Essoten alueen vammaispoliittinen ohjelma

Vuosille 2020-2023

Yksilöllinen elämä laadukkain palveluin

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TAUSTA VAMMAISPOLIITTISEN OHJELMAN LAADINNALLE.....	2
2.1	Suomen vammaispoliittinen ohjelma ja YK:n yleissopimus.....	3
2.2	Osallisuus vammaispalvelujen kehittämisessä	4
2.3	Tavoitteet ja menetelmät yhteiskehittämisen prosessissa	5
3	OHJELMA 2020 - 2023	8
3.1	Vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella	8
3.2	Osallisuus ja yhdenvertaisuus	8
3.2.1	Eläminen itsenäisesti.....	10
3.2.2	Kulttuuri, virkistys ja vapaa-ajantoiminta	12
3.2.3	Tietoisuuden lisääminen ja kansainvälinen yhteistyö	13
3.3	Koulutus ja työllisyys.....	15
3.4	Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut	19
3.5	Sosiaali- ja terveystalvelut.....	22
4	TOIMENPIDEOHJELMAN SEURANTA.....	27
	LÄHTEET	28
	LIITTEET	

Liite 1. Vammaispoliittisen ohjelman laadintaan osallistuneet sidosryhmät

1 JOHDANTO

Yhteiskehittämisessä ja -tutkimuksessa on todettu syntyvän uudenlaista merkityksellistä tietoa, joka vaikuttaa ammattilaisten rooliin ja keinoihin asiakkaiden kohtaamisessa. Vaikutus palvelujärjestelmään voi olla merkittävä, jos toimintakulttuuri sen sallii. (Hietala & Rissanen 2017, 180.) Valtakunnallisessa VamO-hankkeessa on tutkittu vammaisten ihmisten kokemuksia vammaissosiaalityön prosesseissa osallisuuden näkökulmasta. Hankkeen tutkimusraportin ”Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä” mukaan, asiakkaiden osallistuminen palvelujen kehittämiseen on erittäin tärkeää. (Heini ym. 2019,78).

Vammaispoliittinen ohjelma kuntayhtymä Essoten alueelle on laadittu yhteiskehittämisen menetelmin opinnäytetyönä. Ohjelmatyöhön lähdettiin Essoten alueen vanhus- ja vammaisneuvoston aloitteesta ja vastuu- tai taustatahona on toiminut Essoten vammaispalvelut. Ensisijaisena tiedonkeruumenetelmänä toimivat työpajat sidosryhmille. Työpajoihin kutsuttavat tahot eli oleelliset sidosryhmät määriteltiin vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöiden kanssa yhdessä. Avoin sähköinen kommentointi ja kuuleminen luonnosvaiheessa sekä tiedon täydentäminen asiantuntijatiimin avulla, kuuluivat prosessin eri vaiheisiin.

Monialaisen työpajatyöskentelyn kautta ohjelmaan on nostettu esiin paikallisia ja ajankohtaisia vammaisten ihmisten hyvään elämään ja yhdenvertaisuuteen vaikuttavia asioita. Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu vuosille 2020-23 ja sen toivotaan toimivan ohjaavana asiakirjana kaikille sidosryhmille; palvelun tuottajille, työntekijöille, viranhaltijoille, päättäjille kuin vammaisille henkilöille ja heidän läheisilleen. Toimenpide-ehdotusten toteutumista seuraa jatkossa alueellinen vammaisneuvosto.

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä (Essote) on aloittanut toimintansa 1.1.2017. Siihen kuuluvat kunnat ovat Mikkeli, Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mäntyharju, Pertunmaa ja Puumala. Lisäksi erikoissairaanhoidon kautta ovat jäseninä Joroinen ja Pieksämäki. Asukkaiden määrä (1.1.2019) koko kuntayhtymän alueella on n. 100 200. (Essote s.a.) Vuoden 2017 alussa on aloittanut myös Essoten vanhus- ja vammaisneuvosto, jossa on nimettynä jäseniä kaikista jäsenkunnista (Essote 2016).

Ohjelmatyön aihe on laaja. Toimialalla odotetaan parhaillaan sekä vammaispalvelulain muutosta, että sosiaali- ja terveysalan rakennemuutoksia koskevan lainsäädännön vahvistamista. Muutoksiin on hyvä valmistautua rakentaen yhdessä kuvaa tulevasta, todetaan kunta-alan ARTTU2-tutkimusohjelman tuloksia kokoavassa artikkelissa. Vuorovaikutus ja viestintä korostuvat muutostilanteissa. Yhteisen ymmärryksen rakentaminen, luottamuksen sekä erilaisten visioiden ja vaihtoehtojen rakentaminen tulevaisuuden osalta on tärkeää. (Stenvall& Majoinen, 2017).

Yhteiskehittämisen prosessi eri vaiheineen on ollut tässä ohjelmatyössä todella mielenkiintoinen ja antoisa. Kaikille siihen eri tavoin osallistuneille suuret kiitokset. Tulevaisuudessa yhdessä kehittämisen iloa suositellaan lämpimästi, esimerkiksi työpajassa esiin nousseen asiakasraadinn muodossa. Ensimmäinen alueellinen vammaispoliittinen ohjelma on tekijöiden mukaan muokkautunut tähän muotoon. Tarkoitus on, että se voi tulevaisuudessa, yhdessä kehittäen, muokkautua aina paremmaksi versioksi itsestään.

2 TAUSTA VAMMAISPOLIITTISEN OHJELMAN LAADINNALLE

Vammaisneuvosto voi tehdä aloitteen vammaispoliittisen ohjelman laatimisesta tai päivittämisestä (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.). Vammaispolitiikkaa koordinoi Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispolitiikan periaatteina ovat oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palvelu- ja tukitoimiin. Lähtökohtana ovat perus- ja ihmisoikeudet. Syrjimättömyys on kirjattu Suomen perustuslakiin ja maailmanlaajuisen YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista Suomi on allekirjoittanut vuonna 2016. (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.) Essoten vanhus- ja vammaisneuvoston kokouksessa 25.4.2019 (§13) aiheena on ollut vammaisten esteettömät ja hyvät palvelut Essoten alueella. Neuvostossa on sovittu, että ensimmäistä kuntayhtymän yhteistä vammaispoliittista ohjelmaa lähdetään työstämään syksyn 2019 aikana.

Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu yhteiskehittämisen menetelmin opinnäytetyönä, sosiaali- ja terveystalouden kehittäminen ja johtaminen (sosionomi YAMK) koulutuksessa. Opinnäytetyöntekijä on saanut aiheen oppilaitoksen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK) kautta. Toimeksiantajana ja vastuutahona on toiminut Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalouden Essoten vammaispalvelut. Ohjelma on laadittu vuosille 2020 - 2023.

Kehittämistyön lähtökohtia ovat olleet toimintaympäristöä määrittävät lait ja asetukset sekä jo olemassa olevat toimintaa ohjaavat alueelliset strategiat. Laajemmin työ liittyy vammaispalvelulain ja maakuntien uudistumisen myötä tuleviin muutoksiin. Tarkemmin toimialan lainsäädäntöä ja vammaispoliittisen ohjelman laadinnan taustaa avataan opinnäytetyöraportissa. Opinnäytetyöraportti on luettavissa sen valmistumisen jälkeen keuhällä 2020, Theseuksessa. ([Theseus](#)). Theseus on palvelu, joka julkaisee ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä ja julkaisuja verkossa (Theseus s.a.).

2.1 Suomen vammaispoliittinen ohjelma ja YK:n yleissopimus

Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015 on laadittu linjaamaan konkreettiset vammaispoliittiset toimenpiteet. Ohjelma on jaettu 14 sisältöalueeseen ja sisältää 122 konkreettista toimenpidettä. Hallitus on halunnut näin turvata vammaisten henkilöiden oikeudenmukaisen aseman ja ohjelmalla tavoitellaan keuhvää ja vastuullista vammaispolitiikkaa. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 3.) VAMPO:n loppuraportista (Sjöblom 2016, 40) käy ilmi, että useimmat toimenpiteet olivat toteutuneet ohjelman mukaan.

Tärkeä edistys vammaispolitiikan osalta oli YK:n yleissopimuksen ratifioinnin eteneminen Suomessa, mikä tapahtui vuonna 2016. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja (2015) on tullut voimaan Suomessa 10.6.2016. Yleissopimuksen toteutumista Suomessa koordinoi VANE eli vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. VANE:ssa ovat edustettuna vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Neuvottelukunta on myös laatinut hallitusohjelmataavoitteet vuosille 2019-23 poliittisen päätöksenteon tueksi. Tavoitteissa määritellään

vammaissopimuksen mukaiset keskeiset asiat, joita on erityisen tärkeää edistää seuraavalla hallituskaudella. (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.)

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen – YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018-19 (STM 2:2018) on laadittu VANE:n toimesta. Toimintaohjelmassa on mainittu 82 toimenpidettä, joiden toteutumista ministeriöt seuraavat. Keväällä 2019 uutisoitiin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019) toimintaohjelman lisänneen tietoisuutta vammaisten ihmisten oikeuksista Suomessa. Toimintakauden aikana onnistuttiin myös kehittämään toimintatapoja, jotka osallistavat vammaisia henkilöitä lakien valmisteluun ja hankkeisiin. Toimintaohjelman seurantaraportin (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79) mukaan osallisuuteen suhtaudutaan uudella tavalla ja uusia osallistamisen muotoja mietitään aidosti.

2.2 Osallisuus vammaispalvelujen kehittämisessä

Julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisen tarpeesta ollaan yksimielisiä ja parempien palvelujen edistämiseksi kansalaiset voivat tuoda lisäarvoa kehittämistyöhön ja päätöksentekoon. Kehittäjäasiantuntijuus on käsite, jossa toiminta perustuu ammattilaisten ja asiakkaiden yhteiseen oppimisprosessiin ja jaettuun valtaan. Asiakkaiden kokemusten hyödyntämisestä puuttuu vielä osaamista, jolloin kuunnellaan, konsultoidaan ja pyydetään palautetta olemassa olevista palveluista. (Pohjola 2017, 321-323.)

Sosiaali- ja terveysalalla, kuten eri toimialoilla yhteiskunnassa, vaaditaan työn vaikuttavuuden ja yhteiskunnallisen merkityksen mittaamista. Asiantuntija tarvitsee rohkeutta heittäytyä kohtaamiseen asiakkaan kanssa, unohtaa ennako-oletukset ja antaa tilaa vuorovaikutukselle. Vuorovaikutuksesta voi syntyä jotain aivan uutta. (Mönkkönen 2018, 207.) Asiantuntijan ja asiakkaan välinen vuorovaikutus sisältää monenlaisia eri viestinnän muotoja. Asiakslähtöisyys ja osallisuus paranevat oikein valittujen viestinnän kanavien avulla. Asiantuntija voi olla myös suuressa kehittäjän roolissa viestiessään asiakkaidensa tarpeista moniammatillisissa verkostoissa. Puhuttu ja kirjoitettu kieli tuottaa parhaimmillaan aitoja dialogeja yhteiskehittämiseen käytännön toimijoiden ja tutkimuksen tekijöiden välillä. (Hietala & Rissanen 2017, 171-173.)

Valtakunnallisen VamO-hankkeen raportissa (Heini ym. 2019, 7, 69-70) tuodaan esiin vammaisten ihmisten kokemuksellista asiantuntijuutta palveluiden kehittäjinä ja raportilla on yhteistoimintaa ja -kehittämistä lujittava merkitys. Raportissa esitellyn kyselyn mukaan vuorovaikutus on keskeisin asia osallisuutta edistävässä asiakasprosessissa. Asiakasprosessin avoimuus, tiedon ja palvelujen saavutettavuus ja esteettömyys, työntekijöiden asenteet, asiakkaan kuuleminen ja kunnioittaminen olivat eri ikäryhmissä esiin nousevia teemoja. Avoin tiedottaminen lisää asiakkaiden luottamusta vammaispalveluihin. Osaan kyselyssä esille nousseista muutostarpeista voivat työntekijät vaikuttaa suoraan ja toisiin tarvitaan linjausta organisaatiotasolla tai laajempia poliittisia ratkaisuja.

2.3 Tavoitteet ja menetelmät yhteiskehittämisen prosessissa

Vammaisten esteettömät ja hyvät palvelut Essoten alueella on tavoite, jota kohti vammaispoliittisella ohjelmalla tähdätään. Ohjelman tavoite on edistää kuntayhtymän alueen vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta ja tasavertaista osallisuutta yhteiskunnan toimintaan. Ohjelmalla tavoitellaan myös itsemääräämisoikeuden toteutumista ja palvelujen saatavuuden parantumista.

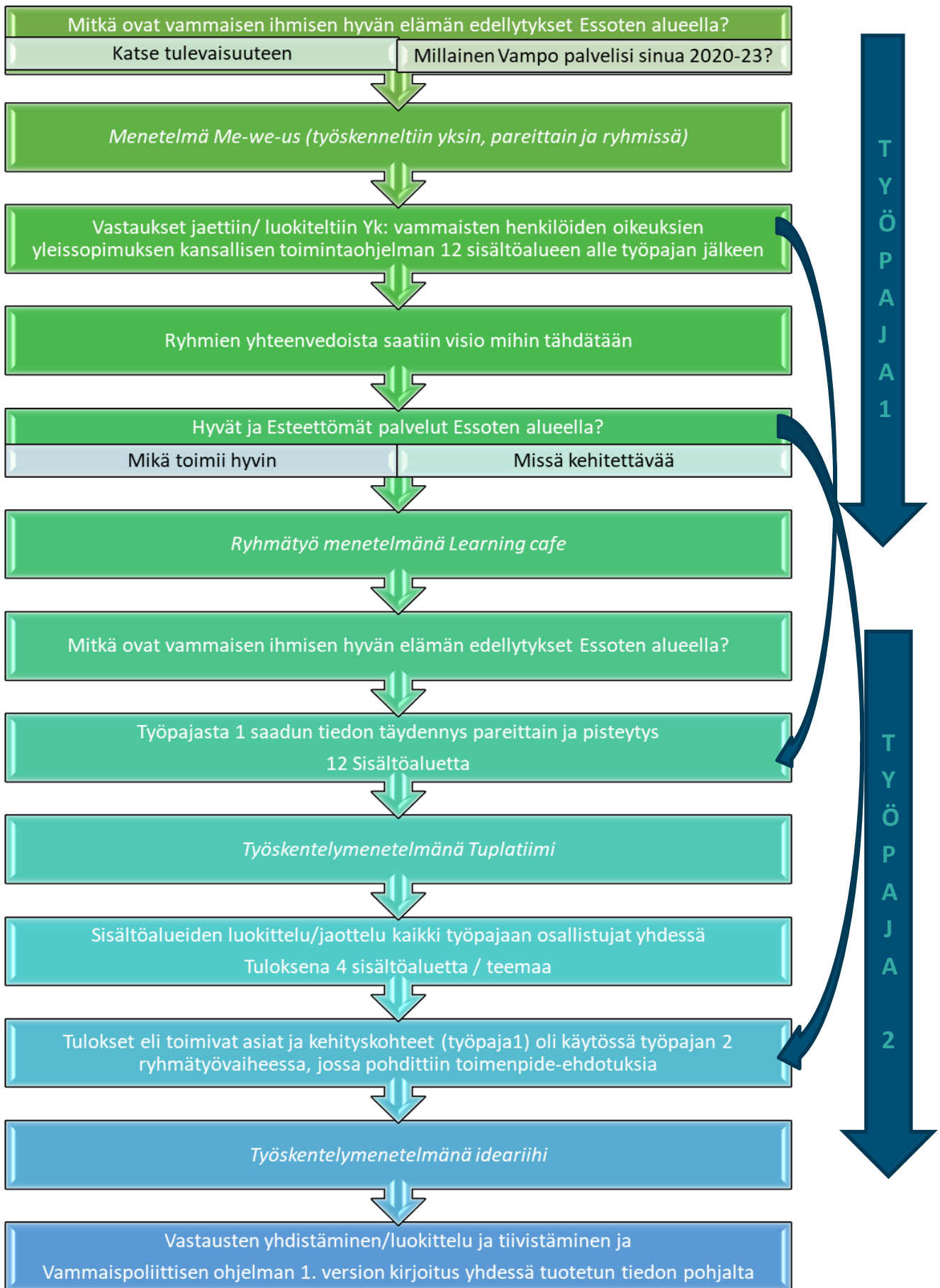
YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen periaatteet ovat olleet suunnannäyttäjänä vammaispoliittisten ohjelmien laadinnassa ja yhtenä pääperiaatteena on kaikille sopiva suunnittelu. On siis tärkeää huolehtia, että ohjelman laadinnassa on kaikki tarvittavat tahot mukana ja sitoutuneita työskentelyyn. (Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma s.a.)

Kehittämistyön näkökulmana on osallisuus, joten se on näkynyt prosessissa vahvasti. Osallisuus toteutui kehittämiskohteen määrittämisessä ja rajaamisessa, sekä menetelmien suunnittelussa. Ensisijaisena tiedonkeruumenetelmänä ohjelman teossa olivat työpajat sidosryhmille. Vammaisneuvoston ja vammaispalvelujen yhteyshenkilöiden kanssa määriteltiin oleelliset sidosryhmät (ks. liite 1.) ja yhteiskehittämisen työpajoja järjestettiin kaksi. Ensimmäisen työpajan päätavoitteena oli tuottaa taustatietoa sekä tulevaisuuden kehitysajatuksia. Toisessa työpajassa keskityttiin esille nousseiden asioiden viemiseen strategisiksi tavoitteiksi sekä konkreettisiksi toimenpide-ehdotuksiksi.

Taulukko 1 Kehittämistyön aikataulu ja vaiheet

Aikataulu	suunnittele	toteuta	arvioi	Arvioi lisäksi
touko-kesä 2019	alkukartoitus	ideapaperi	Toimeksiantajan ohjaaja ja opettajat	
elo-syys	taustatieto- ja tutkimus	tutkimussuunnitelma	x	Vammaisneuvosto ja opponentit
syys-loka	rajaus/kohdennus/menetelmät	työpajat	x	Työpajoihin osallistujat
loka-marras	aineiston analyysi	toimenpide-ehdotukset ja raportin 1.versio	x	Vammaisneuvosto
marras-joulu	sähköinen alusta	avoin kommentointi otakantaa.fi	x	Essoten alueen asukkaat
Joulu 2019	palaute kootaan ja täydennetään	Asiantuntijatiimi sisältöalueittain	x	
tammi-helmi 2020	julkaisu, tiedottaminen ja levitys	Valmis vammaispoliittinen ohjelma ja opinnäytetyö	x	Vammaisneuvosto ja opponentit

Työpajojen jälkeen materiaali on koottu ja luokiteltu sisältöalueittain ja kirjoitettu toimenpide-ehdotusten muotoon tähän raporttiin. Työpajoihin osallistui yhteensä 29 eri henkilöä ja eri sidosryhmät olivat niissä hyvin edustettuina. Ensimmäinen luonnosversio laitettiin avoimesti kommentoitavaksi sähköiselle otakantaa.fi. -alustalle. Sisältöalueittain koottiin vielä asiantuntijatiimi, joka kokoontui kerran. Lopullinen vammaispoliittinen ohjelma kirjoitettiin avoimen kommentoinnin sekä asiantuntijatiimin palaute huomioiden.

Kuva 1 Tiedontuotanto työpajoissa

3 OHJELMA 2020 - 2023

3.1 Vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytykset Essoten alueella

Yhteiskehittämisessä syntynyt visio vammaisen ihmisen hyvän elämän edellytyksistä Essoten alueella;

- Palvelut kaikille sopiviksi; saatavuus, selkeys ja viranomaisyhteistyö.
- Turvallisuuden tunne siitä, että elämä jatkuu ja palvelut ovat toimivia vammaisuudesta huolimatta. Kun tiedonkulku muutoksista on sujuvaa, toteutuvat oikea-aikaiset ja yksilölliset palvelut.
- Itsemääräämisoikeuden tukeminen ja siihen ohjaaminen.
- Vammaisille mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen ja työhön.
- Innovatiivisuus, osallisuus ja aito kuuleminen toiminnan kehittämisessä; hankkeiden ja kolmannen sektorin kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää.

3.2 Osallisuus ja yhdenvertaisuus

Vammaisneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. (Kuntalaki 410/2015§28)

Kuntalain (410/2015) 22 §:ssä tarkoitettuja erilaisia osallistumis- ja vaikuttamistapoja on valtakunnallisesti otettu entistä enemmän käyttöön muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Asiakasraatien lisäksi on kehitetty esimerkiksi kokemusasiantuntijatoimintaa. Kokemusasiantuntijatoiminta tuo erityisesti

hyvinvoinnin kannalta riskiryhmissä olevien ääntä kuuluviin palveluiden kehittämisessä. Kokemusasiantuntijatoimintaa on viety eteenpäin paljon muun muassa vammaispalveluissa sekä päihde- ja mielenterveyspalveluissa. (HE 15/2015.) Lain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteutukseen. Sosiaalihoitolain (1301/2014) keskeinen periaate on asiakaslähtöisyys ja palvelujen järjestäminen vuorovaikutuksellisesti, asiakkaan tarpeet huomioiden (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 16).

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) edellyttää asianmukaisia ja tarvittavia ns. kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti toisten kanssa asioida viranomaisten kanssa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia palveluja tai tavaroita. Kohtuulliset mukautukset koskevat niin viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, työnantajia kuin tavaroiden ja palvelujen tarjoajia. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamista, ruokalistan ääneen lukemista ravintolassa tai työn yksilöllistä räätälöintiä. Yhdenvertaisuuden edistämässä tärkeää on asetettujen tavoitteiden säännöllinen seuranta. Lain noudattamista seuraavat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työsuojeluviranomaiset. (Vernerinet.net s.a.)

Etelä-Savon maakuntaohjelmassa 2018 – 2021 osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen on nostettu yhdeksi päätavoitteeksi. Maakuntaohjelman toimeenpano-ohjelmassa vuosille 19-20 ”Hyvinvoivat ihmiset ja ympäristö” -osion keskeisillä toimenpiteillä vahvistetaan osallisuutta ja kulttuurihyvinvointia. (Etelä-Savon maakuntaohjelma 2018.) Myös alueellisen hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman yhtenä painopistealueena on osallisuuden, yhteisöllisyyden ja turvallisuuden vahvistaminen (Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018-2020). Etelä-Savon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2019-2021 on valmistunut eri toimijoiden maakunnallisena yhteistyönä osana lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa LAPeA vuosina 2018-19 (Essote s.a). [Lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma-Etelä-savo-2019-2021.pdf](#).

Maakunnan osallisuusohjelma on valmistumassa vuoden 2020 alkupuolella ja sen ohjelmatyö on käynnistynyt osana sote- ja maakuntauudistus valmistelua. Suuri hallintouudistus on toteutumatta, mutta kansalaisten ja asiakkaiden mukanaolo uudistamistyössä ja osana palvelujärjestelmää on tärkeää. Osallisuusohjelmaa on

työstetty teemaryhmissä ja verkostomaisessa osallisuusfoorumissa. Yhtenä teemaryhmänä on ollut vanhus- ja vammaisneuvostojen toiminnan kehittäminen. Vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanossa kannattaa jatkossa hyödyntää olemassa olevia osallisuusrakenteita, kuten alueellinen nuorisovaltuusto ESA-MANU ja järjestöneuvottelukunta sekä Etelä-Savon vammaisfoorumi. Maakuntastrategiassa määritellään, miten asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet toteutuvat. Strategian päivitys on alkamassa vuonna 2020 ja se tehdään osallistavilla yhteistyömenettelyillä yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa. Osallisuuden hyviä käytäntöjä on myös koottu maakunnan sivuille: [Etelä-savo/mita-osallisuus-on](#). (Etelä-Savon osallisuusohjelma -luonnos 11/19; Pekkanen 2019).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Asiakkaiden Aito kuuleminen ja huomioon ottaminen

Toimenpide-ehdotukset:

1. Seurataan, että asiakaspalautekanavia on riittävästi ja ne ovat toimivia.
2. Tuetulla päätöksenteolla ja henkilökohtaisella budjetoinnilla edistetään yhdenvertaisuutta ja osallisuutta
3. Perustetaan osallisuusraati
4. Hyödynnetään kokemusasiantuntijoita sekä palvelujen käyttäjien kokemusta oikea-aikaisten, toimivien ja laadukkaiden palvelujen ja palveluprosessien suunnittelussa

Vammaissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa neuvotellaan vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistetaan heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon. (Vammaissopimus artikla 4.3)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhdenvertaiseen suojaan ja yhdenvertaisiin etuihin. Oikeussuojan tehokas saatavuus on varmistettava vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Vammaissopimus artiklat 5, 6, 7, 12 ja 13)

3.2.1 Eläminen itsenäisesti

Eläminen itsenäisesti merkitsee henkilölle mm. mahdollisuutta valita missä ja kenen kanssa asuu. Edellytyksenä on toimiva asunto ja sopivat palvelut. Vammaispalvelulain ja

sosiaalihuoltolain mukainen palveluasuminen sekä kehitysvammalain perusteella järjestetty asuminen on tarkoitus järjestää yksilöllisten tarpeiden perusteella. Toimivan esteettömän asunnon lisäksi usein tarvitaan erilaisia palveluita tueksi, lähiympäristön esteettömyys ja toimivuus on itsenäisyyden kannalta olennaista. Toimivuutta tulee tarvittaessa muokata asunnonmuutostöillä. (THL, Vammaispalvelujen käsikirja, s.a.) Esteettömyydestä lisää luvussa 3.4. Hyvän asumisen laatuksiteerit [asumisen-laatuksiteerit-2018.pdf](#) ja myös paljon asumisen kehittämiseen liittyvää tietoa saatavilla kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan oppaassa. (Asumisen tekoja 2018.) Kuntayhtymä järjestää palveluasumisen pääasiassa palvelusetelillä ja sitä voidaan järjestää myös kuntayhtymän omissa palveluasumisyksiköissä tai ostopalveluina. Tarkempia tietoja alueen palveluntuottajista ja palvelusetelien kriteereistä löytyy Essoten vammaispalvelujen käsikirjassa ja [Palveluportaali Palse.fi](#). Palveluportaalin avulla hallitaan palveluseteli-, kilpailutus- ja ostopalveluprosessien kaikki vaiheet. Kehitysvammaisten mikkeliäisten asumisen ja palvelujen Tarve-projektin (Konttinen 2016) opas: [Hyvässä kodissa käy ystäviä. pdf](#). Asuminen Mikkelissä opas, joka sisältää osion erityisryhmien asuminen, taustoittaa alueen asumistilannetta tarkemmin: [Asuminen Mikkelissä.pdf](#).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Mahdollisuus omannäköiseen yksilölliseen asumiseen ja itsenäiseen elämään

Toimenpide-ehdotukset:

1. Riittävästi tilapäiseen asumiseen ja asumisen harjoitteluun mahdollisuuksia ja paikkoja, jotka tukevat itsenäistymistä
2. Yksilöllisen tarpeen mukaan henkilökohtaista apua ja yksilöllisiä apuvälineitä sekä harrastamisen ja liikkumisen mahdollistavat palvelut
3. Vertaistuen ja arkiohjauksen hyödyntäminen itsenäisen elämän tukemiseksi
4. Oman mielipiteen ja valintojen huomioiminen sekä päätöksenteon tukeminen

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu.

Koko väestölle tarkoitetut palvelut tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä. Vammaisille henkilöille tulee järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa. Vammaisilla henkilöillä tulee olla muiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään. (Vammaissopimus artikkelit 12, 14, 19 ja 29)

3.2.2 Kulttuuri, virkistys ja vapaa-ajantoiminta

Etelä-Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019-2021 ohjaa maakunnan toimijoita kehittämään kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdyspinnoilla olevaa toimintaa. Suunnitelma on tarkoitettu kaikille, jotka pohtivat osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden tai taiteen ja kulttuurin edistämisen kysymyksiä. Suunnitelma on tehty osallistavalla prosessilla monialaisessa yhteistyössä eteläsavolaisten asiantuntijoiden kesken. Suunnitelma on toteutettu osana Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon -hanketta ja suunnitelman rahoittajana toimi Taiteen edistämiskeskus osana Opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihanketta. (Hyvinvointia kulttuurista, 2019) Suunnitelma kertoo konkreettisia tavoitteita ja toimenpiteitä, kuinka toimintaa ja palveluita kehitetään mahdollisuuksien lisäämiseksi osallistumiseen, luovuuteen ja hyvinvointiin. Esimerkki toimenpiteestä; Tarjoamme taide- ja kulttuuritoimintaa osana erityistä tukea tarvitseville suunnattuja tuki- ja asumispalveluja. [Kulttuurihyvinvointisuunnitelma Etela-Savo](#).

Parasta Etelä-Savoon -hankkeen tavoitteena on lisätä taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisen toiminnan menetelmien hallintaa ja tietoisuutta niiden hyvinvointivaikutuksista. Vuosina 2019-2020 toteutettavaa hanketta hallinnoi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK) ja osatoteuttajina ovat Essote, Diakonia ammattikorkeakoulu (DIAK) sekä Savonlinnan Seudun Kolomonen ry. Hankkeen koulutuksiin osallistuvat kasvatus- ja nuorisoalan sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset, opiskelijat ja heitä kouluttavat, kolmannen sektorin toimijat, palvelujen tuottajat ja järjestäjät. Välillisinä kohderyhminä ovat kasvatus- ja nuorisolan sekä sosiaali- ja terveysalan käyttäjät ja päättäjät. Taide-, kulttuuri- ja luontolähtöisiin menetelmiin pyritään saamaan hankkeen aikana monipuolinen kosketus, jotta niiden laajoja käyttö- ja sovellusmahdollisuuksia jatkossa hyödynnettäisiin. Taiteella ja kulttuurilla on tutkimukseen perustuen myönteisiä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja niiden saatavuus on ihmisen perusoikeus. (Essote s.a.)

Valtakunnallinen Kulttuuria kaikille -palvelu edistää osallistumiselle avoimia ja monenlaisia yleisöjä ja tekijöitä huomioivia kulttuuripalveluja. Verkkosivuilla tarjotaan tietoa ja työkaluja kulttuuripalveluiden saavutettavuuden, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen alan työntekijöille. Kulttuuriakaikille.fi/moninaisuus.

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Huomioidaan ja toteutetaan kaikille sopivaa suunnittelua kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminnoissa.

Toimenpide-ehdotukset:

1. Hyvät käytännöt säilyvät ja leviävät alueella, esimerkiksi erityisliikunnan ohjaus, kolmannen sektorin toimijoiden järjestämät vapaa-ajan erityisryhmien tapahtumat ja muu toiminta
2. Riittävä tiedottaminen ja tiedon kokoaminen yhteen paikkaan vapaa-ajan toiminnasta
3. Huolehditaan erityisryhmien tarpeiden tiedottamisesta tapahtumien ja toiminnan järjestäjille; esimerkkeinä kommunikoinnin turvaaminen ja avustajien tai saattajien osallistuminen
4. Hyödynnetään vapaaehtoisia ja vertaistukea kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminnoissa

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään, kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet. Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen. (Vammaissopimus artikla 30)

3.2.3 Tietoisuuden lisääminen ja kansainvälinen yhteistyö

Kunnan tai kuntayhtymän toiminnasta on kuntalain (410/2015) mukaan tiedotettava asukkaille, palvelujen käyttäjille, järjestöille ja muille yhteisöille. Tietoa on annettava riittävästi palveluista, taloudesta, kunnassa valmistelussa olevista asioista, niitä koskevista suunnitelmista, asioiden käsittelystä, tehdyistä päätöksistä ja päätösten vaikutuksista. Kunnan on myös tiedotettava, millä tavoin asukkaat voivat päätösten valmisteluun osallistua ja vaikuttaa, sekä huomioitava viestinnässä eri asukasryhmien tarpeet. Kuntalain lisäksi julkisuuslainsäädäntö, hallintolaki, kielilaki ja monet erityislait

täsmenävät kunnan ja näin ollen myös kuntayhtymän viestintävelvoitteita (Ahokas-Kukkonen 2018, 39).

Tietoisuus vammaisten henkilöiden oikeuksista lisääntyy Suomessa, todetaan YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa koskevan toimintaohjelman loppuraportissa. Suomen vammaispolitiikan pitkän aikavälin tavoite, vammaisasioiden valtavirtaistaminen ja poikkihallinnollisuuden korostaminen näkyy siten, että vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja niiden edistämiseen kiinnitetään huomiota eri ministeriöissä tehdyssä asioiden valmistelussa. (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 79) Kansallisen toimintaohjelman toimeenpanossa on luotu uudenlainen osallistamisen, keskustelun ja neuvottelun malli, jolla asioita voidaan viedä yhdessä eteenpäin (Sosiaali- ja terveysministeriö s.a.). Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta osaltaan tukee tietoisuuden lisäämistä (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 33).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Osallisuuden mahdollistaminen vaihtoehtoisilla ja riittävillä kommunikaatiomenetelmillä

Toimenpide-ehdotukset:

1. Tieto tulee olla vastaanotettavassa, saavutettavassa ja ymmärrettävässä muodossa, erilaisia kanavia käyttäen; selkokielen tiedotus ja digitaalisuus tietopohjan lisäämisessä.

2. Lisätään tietoa kokonaisvaltaisesta esteettömyydestä ja vammaisten oikeuksista, vammaisten huomioiminen kuntien eri toimialojen suunnitelmissa ja päätöksenteossa

3. Tiedotetaan riittävän laajasti ja saavutettavalla tavalla etukäteen palvelumuutoksista, linjauksista ja ohjeistuksista

4. Mahdollistetaan osallistuminen kunnan kansainväliseen ystävyyskuntatoimintaan, koulujen ja oppilaitosten kansainväliseen yhteistyöhön ja oppilasvaihtoon sekä järjestöjen ja yhdistysten kansainväliseen toimintaan

Tietoisuutta vammaisista henkilöistä tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa. (Vammaissopimus artiklat 8 ja 31)

Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee varmistaa myös vaaratilanteissa kuten aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa ja luonnonkatastrofeissa. Vammaisten henkilöiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tuettava. Kehittämistoimintaa tulee tukea muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä kansainvälisesti. (Vammaissopimus artiklat 11, 32 ja 33)

3.3 Koulutus ja työllisyys

Opetuksen inklusiivista rakennetta pyritään Suomessa edelleen vahvistamaan. Inklusion peruseriaatteita ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus sekä osallistava ja yhteisöllinen toimintakulttuuri. Inklusion käsite konkretisoituu perusopetuslain mukaisesti siten, että oppilaalle osoitetaan lähikoulu, jossa hän saa opetussuunnitelman mukaista opetusta ja tarvitsemansa tuen, jota oppilashuoltopalvelut täydentävät. (Sjöström 2019).

Varhaiskasvatustilain (7§) mukaan lasten yksilölliseen tuen tarpeeseen vastataan varhaiskasvatuksessa erilaisilla tuen muodoilla ja yleensä siinä ryhmässä, jossa lapsi jo on. Esimerkiksi lapsiryhmän kokoa voidaan pienentää tai siihen voidaan kohdistaa lisäresurssia sen mukaan, millaista tukea lapsi tarvitsee. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tuen tarve, joka voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä ja vaihdella tilapäisestä jatkuvaan. Tuki voidaan järjestää lapsen edun vaatiessa myös kokonaan tai osittain erityisryhmässä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajat (veot) toimivat asiantuntijoina lapsen yksilöllisten tarpeiden tunnistamisessa, tukitoimien suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa sekä osallistuvat tarvittaessa monialaiseen yhteistyöhön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54-55.)

Perusopetuslaki korostaa oppilaan oikeutta suunnitelmalliseen, varhaiseen ja ennalta ehkäisevään oppimisen ja kasvun kolmiportaiseen tukeen. Kolmiportainen tuki tarkoittaa tukiovetusta, tehostettua tai erityistä tukea koulunkäyntiin. Oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti

useita tukimuotoja, on oikeus saada tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti. Erityisen tuen piiriin siirtyvälle oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Tuen saumaton jatkuminen on oleellista siirryttäessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja koulunkäynnin eri vaiheissa. (OKM s.a.) Esi- ja perusopetuksen lisäksi Mikkelissä on mahdollisuus saada laadukasta lukio- ja ammatillista koulutusta. Lisäksi kaupungissa toimivat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (XAMK), yliopistokeskus, kesäyliopisto, Otavan Opisto ja Mikkelin musiikkiopisto. Kalevankankaan koulussa toimii kuusi Taituri-erityisluokkaa ja autististen lasten opetus keskitetysti. (Mikkeli s.a.). Mikkelissä sairaalaopetuksen järjestää Urpolan koulu vuosiluokille 1.-6. ja Mikkelin Lyseon koulu 7.-9. -luokkalaisille (Peda.net. Mikkeli).

Ammatillisen koulutuksen laki (531/2017) on uudistunut ja tullut voimaan 1.1.2018. Laki luo yhdenvertaiset puitteet kaikkien, myös erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksen järjestämiseen (Hoffrén & Rautanen-Muhli 2019, 28). Toisen asteen koulutukseen voi hakea ja saada erityistä tukea. Yksilölliset tarvittavat tukitoimet kirjataan henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan. Erityisoppilaitosten haussa voi hakea vaativana erityisenä tukena järjestettäviin ammatillisiin perustutkintoihin, vaativana erityisenä tukena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen (VALMA) sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen (TELMA). (OPH, s.a.; Opintopolku s.a.) Mikkelissä em. koulutuksia järjestää Spesia ja Esedu. (Karjalainen 2019).

Mikkelissä sijaitsee Valteri-koulu Mikael. Koulu on osa valtakunnallista Oppimis- ja ohjauskeskus Valteria, joka toimii Opetushallituksen alaisuudessa. Valteri tukee lähikouluperiaatteen toteutumista tarjoamalla monialaisia palveluja yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tarpeeseen yhdessä kotikunnan kanssa. Palvelut voivat kohdistua yksittäisen lapsen ja nuoren tai kunnan ja alueen tarpeisiin. Koulussa oppilas voi opiskella esiopetuksessa, perusopetuksessa tai lisäopetuksessa. Koulun oppilaat ja tukijakso-oppilaat opiskelevat ikäryhmittäin luokkaryhmissä. Valterin eri yksiköissä opetus, oppimista tukeva kuntoutus ja toimintakykyä edistävä ohjaus muodostavat kokonaisuuden. Koulu tarjoaa myös harjoittelupaikkoja alan opiskelijoille sekä lisäkoulutusta opetus- ja kasvatushenkilöstölle. (Valteri s.a.)

Alueella tarjotaan myös opetusta Vaalijalan kuntayhtymän peruskoulussa, Sateenkaaren erityiskoulussa, joka sijaitsee Pieksämäellä. Oppilaille, joiden kotikunnan

lähikoulu ei ole kyennyt vastaamaan heidän koulunkäyntinsä yksilöllisiin tarpeisiin tai jotka tarvitsevat kasvun, kehityksen sekä oppimisen tueksi laaja-alaista kuntoutusta. Koulussa annetaan esi-, perus- ja lisäopetusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. (Vaalijala s.a.).

Työ ja työllistyminen

Työ- ja elinkeinotoimiston kautta työsuhteeseen voi saada monenlaista tukea, joista osa myönnetään työnhakijalle ja osa työnantajalle. Palveluihin kuuluu ammatinvalinnan ohjauksen psykologi –palvelut ja työhönvalmennus. TE-toimiston palveluihin kuuluvia erityistukimuotoja ovat työolosuhteiden järjestelytuki, palkkatuki sekä työkokeilu. (TE-palvelut s.a.) Tutkimuspalveluita ovat lisäksi työ- ja toimintakyvyn arviointi, psykiatrin konsultaatio ja neuropsykologinen tutkimus. Te-toimistossa palveluiden tarjoaminen perustuu aina asiantuntijan arvioon asiakkaan palvelutarpeesta. Tutkimuspalveluita ostetaan erityisellä harkinnalla, harkitusti voidaan ostaa toiminnallisia työ- ja toimintakyvykkartoituksia, osaamis- ja ammattitaitokartoituksia, työnhakuvalmennusta jne. (Pulkinen 2019).

Mikkelin seudun työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu TYP Reitti ja alueelliset palvelutuotantoyksiköt palvelevat asiakkaita silloin kun lain asettamat kriteerit monialaisen yhteispalvelun tarpeesta täyttyvät. Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014 määrittelee TYP-työtä. Monialaisen yhteispalvelun tavoitteena on edistää työttömien työllistymistä tarjoamalla heille heidän palvelutarpeensa mukaisia julkisia työvoimapalveluja sekä sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluja. Yhteistoimintamallissa TE-toimisto, kunta ja KELA arvioivat yhdessä työttömän palvelutarpeet ja työllistymisen kannalta tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet sekä vastaavat prosessin etenemisestä ja seurannasta. (Kaipainen 2019).

Lisätietoa saatavilla mm. valtakunnallisen asiantuntijaorganisaation VATES-säätiön verkkosivuilla (Vates s.a.) työnantajille vates.fi/tyonantajalle.html ja työntekijälle vates.fi/tyontekijalle.html sekä ammattilaiselle vates.fi/ammattilaisille.html. Vatesin hankkeessa on juuri valmistunut valtakunnallinen Työllisyysenhoidon yhteistyön asiakirja. Se on suunnattu kolmannen sektorin toimijoille, jotka edistävät osatyökykyisten, pitkäaikaissairaiden ja vammaisten henkilöiden työllistymistä. [Järjestöt työllisyyden edistäjinä.pdf](#). (Järjestöt työllisyyden edistäjinä 2019).

Kehitysvammaiselle henkilölle järjestetään osana erityishuoltoa (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977) päivä- ja työtoimintaa, jonka tarkoituksena on edistää henkilön yhteiskunnallista osallistumista ja tarjota mielekästä toimintaa. Lisäksi olemassa olevia vaihtoehtoja ovat avotyötoiminta, tuettu työ ja avoimet työmarkkinat. Avotyötoiminnalla tarkoitetaan työtä tavallisella työpaikalla ja siitä maksetaan työosuusrahaa. Työ- ja päivätoimintaa järjestetään Essoten vammaispalvelujen omana tuotantona sekä ostopalveluna Vaalijalan kuntayhtymältä, Savon vammaisasuntosäätiöltä sekä muilta yksityisiltä palveluntuottajilta. Avotyötoimintaa järjestetään Vaalijalan ja Essoten toimesta, omissa toimipisteissä sekä paikallisissa yrityksissä. (Essote, Vammaispalvelujen käsikirja, 2019).

Työelämän osallisuutta sekä työllistymistä edistävää toimintaa ja palveluja alueella on kehitetty mm. osana STM:n OTE-kärkihanketta (2017-19), Etelä-Savon Ely-keskuksen kanssa yhteistyössä on käynnistynyt laaja-alaisen työ- ja toimintakyvyn arviointipalvelut sekä työhönvalmennuspalvelut. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) hanke Suunta yhdessä on alkanut vuonna 2019 ja kestää vuoteen 2021. Hankkeen keskeisenä tavoitteena on kehittää sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli ja kehittää alkuvaiheen palvelukokonaisuus. (Rytkönen, 2019.) Sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa (sosiaalihuoltolaki 17§) sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

OTE-kärkihankkeen loppuraportissa on suosituksia ja toimintamalleja erityistä tukea työllistymiseen ja osallisuuteen tarvitsevien henkilöiden tukemista varten. Esimerkiksi Opinnoista töihin –opas erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden työllistymisen edistämiseksi sekä suositus, että lisätään ammatillisissa oppilaitoksissa työskentelevien osaamista erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ohjauksessa. Loppuraportissa suositellaan myös, että tarjotaan mahdollisuus tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen tai työkykykoordinaattorin palveluihin erityistä tukea työllistymiseensä tarvitseville henkilöille. (Mattila-Wiro & Tiainen 2019, 33).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Yhdenvertaiset kouluttautumismahdollisuudet ja joustavuus työelämässä

Toimenpide-ehdotukset:

1. Koulunkäynnissä henkilökohtaisen tuen vahvistaminen; Erilaiset tavat suorittaa opintoja (esteettömyys), riittävä yksilöllinen tuki, kommunikoinnin turvaaminen.

2. Huolehditaan henkilöstön osaamisesta ja koulutuksesta opetuksessa; opetusmenetelmät ja riittävä avustajien määrä sekä nivelvaiheen tuki opintojen jälkeen.

3. Lisätään työnantajien tietoisuutta vammaisuuden huomioimisesta työelämässä; koulutusta ja tietoa vammaisten työllistymismahdollisuuksista, tarvittavista muutostöistä tai apuvälineistä.

4. Työhön valmentajien riittävä määrä ja avotyömahdollisuuksien laajentaminen

5. Osatyökykyisyyden tunnistaminen ja palkkatukityön lisääminen

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistavaan, hyvälaatuiseseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen omissa lähiyhteisöissään. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki. (Vammaissopimus artikla 24)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattava myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana. (Vammaissopimus artikla 27)

3.4 Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut

Esteettömyys on kaikenlaisten ihmisten huomioon ottamista fyysisessä ympäristössä, esimerkiksi rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Esteettömät rakennukset ja esteetön joukkoliikenne mahdollistavat vammaisten henkilöiden omatoimisuutta ja osallisuutta sekä työssäkäyntiä, asumista ja harrastustoimintaa. Esteettömyys tukee osallisuutta yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa ja sen toteuttamisessa on erityisjärjestelyjä useammin kyse ajattelutavasta ja asenteesta. (THL, vammaispalvelujen käsikirja, s.a.) Aiheesta voi lukea lisää Invalidiliiton esteettömyyssivuilta; invalidiliitto.fi/esteettomyys.

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaan säädetään rakennusten välttämättömistä teknisistä vaatimuksista ja lakia on esteettömyyden osalta tarkennettu asetuksella 241/2017. Esteettömyysasetus on tullut voimaan 1.1.2018 ja

ympäristöministeriö on antanut siitä ohjeen [Esteetön rakennus ja ympäristö](#) (Esteettömyys 2018). Ohjeessa mainitaan esteettömyyden olevan ihmisoikeus ja yksi läpileikkaava periaate vammaisyleissopimuksessa. Kaikille sopiva suunnittelu, Design for all tai Universal design englanniksi, painottuu sopimuksessa, mikä tarkoittaa esteettömyyden huomioimista tilojen ja ympäristöjen suunnitteluvaiheessa. Esteetön rakennus on kaikille käyttäjille turvallinen ja viihtyisä, ilman mukautuksia tai erikoisuunnittelua. (Esteettömyys 2018, 2). Lisätietoa, asetukset ja ohjeet: [Maankaytto ja rakentaminen/Lainsaadanto ja ohjeet/Rakentamismaarayskokoelma/ Esteettomyys](#). (Ympäristöministeriö s.a.)

Vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu on tarkoitettu vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja jolle vamman tai sairauden vuoksi julkisten liikennevälineiden käyttö tuottaa kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Kuljetuspalvelua myönnetään asiointi- ja virkistysmatkojen lisäksi välttämättömiin opiskelu- ja työmatkoihin ja sitä voi käyttää kotikunnassa ja sen ympäristökunnissa. Vaikeavammaisella henkilöllä on tarvittaessa oikeus käyttää yhtä saattajaa avukseen kuljetuspalveluita käyttäessään, tarkoituksena on näin mahdollistaa kuljetuspalvelujen käyttö. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen matkakorvauksia voi saada Kelasta. (Essote, Vammaispalvelut, 2018)

Saavutettavuudella viitataan usein muuhun kuin rakennettuun ympäristöön, esimerkiksi palveluihin, viestintään ja digitaalisiin ympäristöihin. Digitaalisten ympäristöjen, kuten verkkosivustojen saavutettavuudessa otetaan huomioon, että kaikki pystyvät yhtäläisesti käyttämään sivustoja sekä ymmärtämään niiden sisällön. Verkkosivujen saavutettavuus voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sisältö on luettavissa myös erilaisilla apuvälineillä, kuten ruudunlukuohjelmalla. (THL, vammaispalvelujen käsikirja s.a.)

Euroopan parlamentin ja neuvoston saavutettavuusdirektiivin tavoitteena on edistää yhdenvertaista pääsyä digitaalisiin ympäristöihin. Saavutettavuusdirektiivin piiriin kuuluu Suomessa julkisen hallinnon ja julkista hallintotehtävää hoitavien organisaatioiden verkkosivustot ja mobiilisovellukset. Saavutettavuusdirektiivin toimeenpaneva kansallinen lainsäädäntö, laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, astui voimaan 1.4.2019. (THL, vammaispalvelujen käsikirja s.a.) Digipalvelulaki on myös osa YK:n vammaisopimuksen täytäntöön panna, sillä yhteiskunnan muuttuessa yhä digitaalisemmaksi edellytetään myös palveluntarjoajilta teknisiä ratkaisuja, jotka ovat esteettömiä ja saavutettavia. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden kannalta on

tärkeää, että vahvaa sähköistä tunnistautumista vaativia palveluita, mm. pankit, vakuutusyhtiöt, Kela, Omakanta-palvelu, pystyvät käyttämään sekä verkossa että mobiilisti eri tavoin vammaiset henkilöt. (Gustafsson, 2019.) Lisää aiheesta: saavutettavuusvaatimukset.fi/ .

Etelä-Savon maakuntaliitto hallinnoi ja koordinoi tammikuussa 2020 käynnistyvää Digituen alueellinen koordinaatio Etelä-Savossa –hanketta. Hankkeen aikana on tarkoitus selvittää millaista tukea alueen asukkaat tarvitsevat, kartoittaa digituen toimijat, koota alueellinen verkosto ja huolehtia tiedotuksesta. Alueellinen koordinaatiotehtävä on osa valtakunnallista digituen toimintamallin toimeenpanoa, johon valtiovarainministeriö myöntää valtionavustuksen. (Pekkanen, 2019).

Mikkelin kaupungin esteettömyyssuunnitelma ([Esteettömyyssuunnitelma.pdf](#)) on laadittu vuonna 2013 ja suunnitelma päivitetään vuonna 2020. Tavoitteena on kartoittaa fyysisen ympäristön esteettömyyden tila ydinkeskustan alueella, sekä viidessä julkisessa rakennuksessa ja niiden piha-alueilla, selvittää kaupungin päätoimialojen esteettömyyden nykytila ja jatkotoimenpiteet esteettömyydykselle. Lisäksi tavoitteena on lisätä kaupungin liikenneympäristön ja rakennusten suunnittelusta, rakentamisesta sekä rakennustoiminnan valvonnasta vastaavien henkilöiden kokonaisvaltaisen esteettömyyden tietämystä esteettömyyskävelyn ja –koulutuksen keinoin. Esteettömyyttä tarkastellaan laaja-alaisesti liikkumisen, eri aistivammaisten, hahmottamisen häiriöisten sekä keskittymisvaikeuksista kärsivien näkökulmista. Suunnitteluun tulevat osallistumaan ohjausryhmän kautta vammaisneuvosto ja -järjestöt. (Yli-Halkola, 2019).

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Esteettömyydessä huomioidaan rakennettu ympäristö, painettu materiaali ja digitaalinen ympäristö

Toimenpide-ehdotukset:

1. Teknologian monipuolinen hyödyntäminen ja digipalveluiden kehittäminen; esimerkiksi sähköisen palautekanavan luominen paikoista, joita tulisi kehittää esteettömäksi.

2. Rakentaminen ja kunnossapito huomioiden esteettömyys esim. hissit ja rampit, liikenneväylät; esteettömyys virastoissa, asumis- ja asiointipaikoissa sekä vapaa-ajantoiminnoissa
3. Laaditaan esteettömyysohjelma ja suunnitellaan myös sen seuranta, käyttäjien ja asiantuntijoiden säännöllinen kuuleminen.
4. Huomioidaan esimerkiksi painetun materiaalin värit ja kontrastit, esteettömät digipalvelut mahdollistavat paremman virallisen vuorovaikutuksen ja tiedonsaannin.
5. Sovellus esteettömistä paikoista ja vammaiskortti tutuksi laajemmin.
6. Esteetön joukkoliikenne ja liikkumisen mahdollistaminen asuinpaikasta riippumatta.

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitetut tiedot tulee olla vammaisten henkilöiden saavutettavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa. (Vammaissopimus artiklat 9 ja 21)

Vammaisella henkilöillä tulee olla mahdollisuus liikkumisvapauteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun haluavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista. (Vammaissopimus artiklat 9, 18 ja 20)

3.5 Sosiaali- ja terveyspalvelut

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistaminen Suomessa on vuoden 2020 alkaessa tilanteessa, jossa edelleen valmistellaan uutta ja toimivaa lainsäädäntöä. Tällä hetkellä Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa, jonka tavoitteena ovat ihmislähtöiset ja yhdenvertaiset sote-palvelut uusissa

maakunnissa. Ohjelman operatiivisesta toimeenpanosta vastaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maakuntien kehittämis- ja toimeenpanohankkeiden rahoitus toteutetaan valtionavustuksina. Kustannusten kasvua pyritään hillitsemään painotuksella perustason ennakoivaan ja ehkäisevään työhön ja palvelujen yhteentoimivuuteen. Digitaalisten palvelujen, asiakastietojen hallinnan ja tiedolla johtamisen kehittäminen lisäävät laatua ja kustannustietoisuutta. (Varhila, 2019.)

Hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi mainitaan *Oikea-aikaisuus ja yksilölliset palvelutarpeet ovat haasteita vammaispalveluissa. Vammaisten ihmisten yksilöllisten tarpeiden parempi huomioon ottaminen toteutetaan osana vammaispalvelulain uudistusta. Samalla kokeillaan kehitysvammaisten henkilökohtaisia budjetteja. Kokeilujen yhteydessä arvioidaan myös lainsäädännön muutostarpeet.* (Valtioneuvosto 2019, 144-145). Lainsäädännön uudistaminen on vammaisalalla pitkään valmisteltu ja odotettu asia, jonka oletetaan tapahtuvan kuluvalle hallituskaudella. Nykyinen vammaispalvelulaki (380/1987) ja kehitysvammalaki (519/1977) ovat uudistumassa vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi, joka täydentäisi sosiaalihuoltolakia (1301/2014). (Varhila ym. 2015, 2.& Sosiaali- ja terveysministeriö 2017).

Perhe- ja peruspalveluministeri Kiurun mukaan vammaispalvelujen toteutuminen punnitaan vammaisten ihmisten arjen sujuvuudessa ja sisällöissä. On ministerin ja ministeriön mielestä ensiarvoisen tärkeää, *että kaikessa vammaisten ihmisten palveluja koskevassa suunnittelussa ja valmistelussa otetaan palvelun käyttäjät riittävästi mukaan.* Vammaisjärjestöt ovat olleet mukana antamassa lausuntoja järjestämislain luonnoksesta sekä Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmasta. Työryhmissä vammaisten ihmisten mukanaolo sekä vastuuviranhaltijoiden koulutuskierron vammaispalvelujen järjestämisestä ja hankinnasta eri puolilla maata ovat olleet keinoja varmistaa vuoropuhelu kehittämisessä. (Kiuru 2019).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL arvioi vuosittain sosiaali- ja terveyspalveluja maan eri alueilla. Tuon asiantuntija-arvion mukaan Etelä-Savon alueella vammaispalvelujen kustannukset ovat suuret. Erityishuoltopiirin vaikutus näkyy vammaisten palvelujen määrissä ja käytössä. Myönnettyjen palvelujen ja tukien määrä suhteessa asukaslukuun on Etelä-Savossa maan suurin. Raportissa todetaan, että peruspalvelujen vahvistaminen keventäisi palvelurakennetta ja kustannuksia. Alueella ollaan kehittämässä vammaispalvelun myöntämisperusteita ja kotiin annettavia palveluja. Etelä-Savon sairaanhoitopiirin asukasluku pienenee noin kymmenen prosenttia Tilastokeskuksen

väestöennusteen (2019) arvion mukaan vuoteen 2030 mennessä. (THL, päätösten tueksi 2019).

Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvityksen, Tiekartta 2030, (Karjalainen ym. 2019) mukaan tulevaisuuden sosiaalityö toteuttaa osallisuuden, toimintakyvyn, osaamisen ja työllisyyden tavoitteita. Vammaissosiaalityön keskiössä tulee tämän STM:n selvityksen mukaan olla syvälinen asiantuntemus, monipuolinen tiedon käyttö sekä taito yhdistää nämä tilannekohtaisesti. On tärkeää tunnistaa päätöksenteon monimuotoisuus. Vammaisten ihmisten oikeuksien on toteuduttava, mutta samalla annetut taloudelliset rajat ovat usein tiukat. Selvityksessä esitetäänkin asiakasmitoitusta vammaispalvelujen sosiaalityöhön, jotta asiakkaiden hyvä kohtelu, yhdenvertaisuus ja vammaissopimusten sisältämien oikeuksien toteutuminen voitaisiin turvata. Toimenpide-ehdotuksina mainitaan myös vammaispalvelujen budjettien rakentaminen siten, että kohdennetaan resurssit tarpeen mukaisina, jolloin sosiaalityöntekijällä säilyy oikeus tehdä tilannearvio ja päätökset henkilön tarvitsemasta tuesta. Selvityksessä painotetaan vammaispalvelujen myöntämisen kriteerien nostamista avoimeen poliittiseen ja ammatilliseen valtakunnalliseen keskusteluun.

Vammais- ja kehitysvammopalvelut kuuluvat Essotessa vanhus ja vammaispalveluihin. Vammaispalvelun ja kehitysvammahuollon tehtäviä tekevät sosiaalityöntekijät, palveluohjaajat, palvelukoordinaattorit, vammaispalvelun erityistyöntekijät sekä muut ohjaajat. (Essoten vammaispalvelujen käsikirja 2019, 4.) Mikkelissä toimii kynnyksetön neuvonnan ja ohjauksen sekä palvelujen keskittymä Omatori [Omatorille](#). Omatorilla palvellaan erityisesti ikääntyviä, vammaisia henkilöitä ja kaikenikäisiä omaishoitoperheitä sekä läheisiä yhteistyössä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden voimin. Omatorin palvelutarjottimesta [Palvelutarjotin](#) löytyvät kaikki palvelut ja yhteystiedot. Vanhus- ja vammaispalvelujen palveluohjaus [Palveluneuvo](#) toimii matalan kynnyksen periaatteella koko Essoten alueella. (Omatorille.fi s.a.)

Sosiaali- ja terveydenhuoltolakien mukaiset palvelut ovat aina ensisijaisia. Vammaisten sosiaali- ja terveyspalveluissa hyödynnetään peruspalveluja, joiden lisäksi järjestetään kehitysvammaisille tarvittavat erityispalvelut. Vammaiset asiakkaat saavat Essotesta terveydenhuollon palveluja perusterveydenhuollosta sekä erikoisairaanhoidosta ja lisäksi kehitysvammaisille on järjestetty tarvittaessa erityishuollon neuvola- ja kuntoutuspalveluja pääsääntöisesti Vaalijalan kuntayhtymän toimesta. (Essoten vammaispalvelujen käsikirja 2019, 4, 12.)

Vammaispalveluiden tavoitetilä on toimivat, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta korostavat vammaispalvelut, jossa asiakkaiden osallisuus palvelujen kehittämisessä on vahvassa asemassa. Vammaisten palveluissa tavoitellaan vammaisten osallisuuden lisäämistä omien palvelujen suunnittelussa. Vammaispalvelut täydentävät ensisijaisia palveluita, silloin kun ne eivät ole muiden lakien osalta järjestettävissä. (Essoten talousarviokirja 2020, 30.)

Vammaispalveluiden tehtävänä on tuottaa riittävät, tarkoituksenmukaiset ja oikea-aikaiset vammaispalvelut kuntayhtymän alueella. Tavoitteena on turvata lakisääteiset vammaispalvelut kuntayhtymän alueella niin, että asiakkaiden subjektiiviset oikeudet ja asiakaslähtöisyys toteutuvat. (Essoten vammaispalvelujen käsikirja 2019, 16-17.)

Vammaispalvelujen asiakasmäärä on kasvanut vuosittain. Vammaisten omaishoito on lisääntynyt erityisesti lapsiperheiden osalta. Vammaispalvelujen palvelurakennetta pyritään keventämään sekä palveluprosesseja kehittämällä panostamaan ennakoivaan toimintaan sekä uusiin toimintamalleihin. Essote tekee vammaisten erityishuolto-ohjelmat vuoden 2020 alusta alkaen sekä koordinoi vammaisten henkilöiden palveluiden tarvetta sekä ohjaa tarvittaessa eri palveluihin. Henkilökohtaisen avun prosessia on alettu selvittämään tarkemmin ja sitä kehitetään laatimalla opinnäytetyö vuoden 2020 aikana. Kustannustehokkaiden kuljetuspalveluiden järjestäminen kuljetuspalveluiden uudelleen organisoimiseksi myötä alkaa vuoden 2020 alusta. (Paunonen, 2019.)

Tämänhetkiset palvelut ja vammaispalvelujen organisaatio on kirjattu Essoten vammaispalvelujen käsikirjaan: [Essoten vammaispalvelujen käsikirja](#).

Vammaisen henkilön sosiaaliturva on kuvattu kattavasti esimerkiksi järjestöjen sosiaaliturvaoppaassa: sosaaliturvaopas.fi/. Kelan etuudet on koottu kattavasti: kela.fi/vammaistuet ja Kelan etuudet löytyy myös selkokielenä: kela.fi/web/selkosuomi. (THL, vammaispalvelujen käsikirja, 2019.)

Yhteiskehittämisen toimintalinjaus:

Sosiaali- ja terveysterveystulot tulee olla saavutettavissa ja selkokielistä ohjausta sekä tietoa etuuksista tulee olla riittävästi

Toimenpide-ehdotukset:

1. Asiakkaan ohjautuminen palveluihin tulee olla selkeää
2. Ammattitaitoinen palveluohjaus, yksilöllisesti ja muuttuvat tarpeet huomioiden, kuntoutusta oikea-aikaisesti ja riittävästi
3. Sosiaalihuollon palveluissa toimeentulon turvaaminen
4. Palvelusuunnitelmien päivitys riittävän usein

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintason ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin. (Vammaissopimus artikla 28)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille.

Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveystuloihin, joita he tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystulon palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia kuntoutuspalveluita muun muassa vertaistuen avulla, jotta he voivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämäntilanteilla. (Vammaissopimus artikkelit 25 ja 26)

4 TOIMENPIDEOHJELMAN SEURANTA

Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto edistää alueellista yhteistyötä vammaisia koskevissa kysymyksissä. Alueellisen neuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja kuntien neuvostoilta tuleviin asioihin ja tehdä lausuntoja Essoten hallitukselle. Neuvosto toimii tiedon välittäjänä vammaisten oikeuksien ja palvelujen saamiseksi ja tekee esityksiä epäkohtien korjaamiseksi. Yhteistyötä tehdään alueen kuntien, yhdistysten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Kokousten lisäksi toimintaa toteutetaan myös seminaareina ja työpajoina. (Vanhus- ja vammaisneuvoston pöytäkirjat 2017-19).

Essoten alueellinen vanhus- ja vammaisneuvosto vastaa säännöllisesti vuosittain toimenpideohjelman seurannasta ja arvioinnista. Ryhmä myös koordinoi ja edistää vammaispoliittisen ohjelman toimeenpanoa ja tekee tarvittavat parantamishdotukset.

Vammaispoliittinen ohjelma on laadittu vuosille 2020-23, joten seuraava laajempi arviointi ja päivitys toteutetaan viimeistään 2023.

LÄHTEET

Ahokas-Kukkonen, I. 2018. Ikääntyvien palvelukokonaisuus Etelä-Savossa vuoteen 2025. Hallituksen I&O -kärkihanke: Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa. STM/ 3243/ 2016.

Asuminen Mikkelissä 2024. Kasvukeskus Saimaan rannalla. Kaupunginhallitus 7.9.2015 Liite 1 § 266. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiP0dOSgt7mAhVPcZoKHbZgBxwQFjAAegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fmikkeli.cloudnc.fi%2Fdownload%2Fnoname%2F%257Bc51f23b7-6bcd-474b-87de-cb4681e514e6%257D%2F11357&usg=AOvVaw33E42ZJqurNOmp53CWEK1>. [viitattu 30.12.2019].

Asumisen tekoja. 2018. Laatukriteerit asumisen arviointiin ja kehittämiseen. Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta (KVANK). PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/asumisen-tekoja/wp-content/uploads/2018/11/asumisen-laatukriteerit-2018.pdf>. [viitattu 29.12.2019].

Essote. 2016. Uutiset. Essoten hallitus urakoi sote-lausuntoja. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/essoten-hallitus-urakoi-sote-lausuntoja/>. [viitattu 20.8.2019].

Essote. s.a. Ammattilaiselle. Toimintaoppaat. Vammaispalvelujen käsikirja 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/02/vammaispalvelujen-kasikirja_2019.pdf. [viitattu 20.11.2019].

Essote. s.a. Etelä-Savon sosiaali- ja terveystyöt. Tietoa meistä. Tilastot ja raportit. Jäsenkuntien väestö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/tietoa-meista/> [viitattu 20.1.2020].

Essote. s.a. Tietoa meistä. Pöytäkirjat ja esityslistat. Toimielimet. Hyvinvoinnin ja terveydenedistämisen työryhmä. Pöytäkirja kokouksesta 11.12.2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetings&id=51715>. [viitattu 19.12.2019].

Essote s.a. Tietoa meistä. Pöytäkirjat ja esityslistat. Toimielimet. Hallitus. Pöytäkirja kokouksesta 12.12.2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp->

internet.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetingitem&id=20191392-3.
[viitattu 13.1.2020].

Essote. Vammaispalvelut. 2018. Kuljetus- ja saattajapalvelut. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.essote.fi/asiakkaalle/palvelut/vanhus-ja-vammaispalvelut/vammais-ja-kehitysvammaispalvelut/kuljetus-ja-saattajapalvelut/>. [viitattu 2.12.2019].

Essoten talousarviokirja 2020. Vanhus- ja vammaispalvelut. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://esshp-internet.oncloudos.com/kokous/20191397-5-1.PDF>. [viitattu 6.1.2020].

Esteettömyys. 2018. Ympäristöministeriön ohje rakennuksen esteettömyydestä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ym.fi/download/noname/%7BA2B183D6-3C10-40A3-AE1F-DB0898AAC3D8%7D/137003>. [viitattu 12.12.2019].

Etelä-Savon alueellinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2018-2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.essote.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/01/20181155-9-1_hyvinvointikertomus_hyte.pdf. [viitattu 19.12.2019].

Etelä Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2019-2021. Etelä-Savon maakuntaliitto. Julkaisusarjan nro: 153:2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Kulttuuri/Etel%C3%A4-Savon%20kulttuurihyvinvointisuunnitelma%202019-2021_netiversio.pdf. [viitattu 22.11.2019].

Etelä-Savon maakuntaohjelman (2018-2021) toimeenpanosuunnitelma vuosille 2019-2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.esavo.fi/resources/public//Maakuntaliitto/Maakuntaohjelma/Etel%C3%A4-Savon%20Topsu%202019-2020.pdf>. [viitattu 19.12.2019].

Etelä-Savon osallisuusohjelma luonnos 11/19. Ei julkaistu.

Etelä-Savon Maakunta. s.a. Mitä osallisuus on? WWW-dokumentti. Saatavissa <https://www.etela-savo.fi/mita-osallisuus-on>. [viitattu 18.12.2019].

Gustafsson, H. 2019. Digipalvelulaki osa YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulaki-osa-ykn-vammaissopimuksen-toimeenpanoa/>. [viitattu 18.12.2019].

HE 15/2015. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_15+2017.pdf. [viitattu 21.11.2019].

Heini, A., Hokkanen, L., Kontu, K., Kunttu, K., Lindroos, N., Ronimus, H. 2019. Osallisuus vammaissosiaalityössä on yhteistyötä -asiakkaiden kokemuksia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä.

Hietala, O. & Rissanen, P. 2017. Yhteiskehittäminen uudenlaisen vastavuoroisuuden virittäjänä. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H., Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 167-180.

Hoffrén, T. & Rautanen-Muhli, L. 2019. Seurantatiedonanto: YK:N vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2018—2019). Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:61. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161768>. [viitattu 20.11.2019].

Hyvinvointia kulttuurista. Maakunnan kehittäminen. Alueiden kehittäminen. Hyvinvointi. Etelä-Savon maakuntaliitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.esavo.fi/kulttuurihyvinvointi>. [viitattu 21.11.2019].

Invalidiliitto. s.a. Verkkosivusto. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE. Saatavissa: <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/esteettomyyskeskus-eske>. [viitattu 20.1.2020].

Järjestöt työllisyyden edistäjinä. 2019. Vates-säätiön julkaisuja. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.vates.fi/media/julkaisut_kirjat/keko_kasikirja_digitaalinen.pdf. [viitattu 22.11.2019].

Kaipainen, K. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto, s-posti. 19.12.2019.

Karjalainen, E. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto 12.12.2019.

Karjalainen, P., Metteri, A., Strömberg-Jakka, M. 2019. Tiekartta 2030- Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>. [viitattu 30.12.2019].

Kiuru, K. 2019. STM. Tiedote. Vammaiset henkilöt vahvemmin mukaan sote-valmisteluun ja palvelujen suunnitteluun. Saatavissa: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/vammaiset-henkilot-vahvemmin-mukaan-sote-valmisteluun-ja-palvelujen-suunnitteluun. [viitattu 19.12.2019].

Konttinen, M. 2016. "Hyvässä kodissa käy ystäviä." Kehitysvammaisten mikkiläisten asumisen ja palvelujen Tarve-projekti. Aspa-kartoituksia 1/2016. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.aspa.fi/sites/default/files/Mikkelin%20tarvekartoitus.pdf>. [viitattu 30.12.2019].

Kuntalaki 410/2015.

Kunnallinen vammaispoliittinen ohjelma. YK:n vammaisyleissopimuksen hengen mukaisesti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vane.to/vammaisneuvostot/kunnalliset-vammaispoliittiset-ohjelmat>. [viitattu: 19.8.2019].

Kulttuuria kaikille. s.a. Verkkosivut. Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry. Saatavissa: <http://www.kulttuuriakaikille.fi/>. [viitattu 22.11.2019].

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta 1369/2014.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999.

Mattila-Wiro, P. & Tiainen, R. 2019. Kaikki mukaan työelämään. Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tuloksia ja suosituksia. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:2. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4056-7>. [viitattu 18.12.2019].

Mikkeli. s.a. Mikkelin kaupungin verkkosivut. Opetus ja koulutus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mikkeli.fi/sisalto/palvelut/opetus-ja-koulutus>. [viitattu 18.12.2019].

Mikkelin kaupungin esteettömyyssuunnitelma. 2013. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://hallinta-mikkeli.kunta-api.fi/wp-content/uploads/2018/07/Esteett%C3%B6myyssuunnitelma.pdf>. [viitattu 3.12.2019].

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2018:2. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3908-0>. [viitattu 20.8.2019].

OKM. s.a. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://minedu.fi/oppimisen-ja-koulunkaynnin-tuki>. [viitattu 18.12.2019].

Omatorille. s.a. Verkkosivut. Saatavissa: <https://omatorille.fi/>. [viitattu 13.1.2020].

OPH. s.a. Opetushallitus. Valmentavat koulutukset. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/valmentavat-koulutukset>. [viitattu 18.12.2019].

Opintopolku. s.a. Haku keväällä vaativana erityisenä tukena järjestettävään ammatilliseen koulutukseen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://opintopolku.fi/wp/amatillinen-koulutus/erityisopetuksen-haku/>. [viitattu 18.12.2019].

Palveluportaali. Palse.fi. s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://palse.fi/>. [viitattu 30.12.2019].

Paunonen, A-M. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto 19.12.2019.

Peda.net. Mikkelin. WWW-dokumentti. Sairaalaopetus Mikkelissä. Saatavissa: <https://peda.net/mikkeli/perusopetus/sairaalaopetus2/sm>. [viitattu 18.12.2019].

Pekkanen, E. Henkilökohtainen tiedonanto. 12.12.2019.

Perusopetuslaki 628/1998.

Pohjola, A. 2017. Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa: Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H., Niskala A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi.

Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino, 308-325.

Pulkkinen, K. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto, s-posti. 11.12.2019.

Rytkönen, J. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto. 12.12.2019.

Saavutettavuusvaatimukset. s.a. Verkkosivusto. Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämä sivusto, josta löytyy tietoa ja ohjeita saavutettavuudesta. Saatavissa: <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/>. [viitattu 3.12.2019].

Sjöblom, S. 2016. Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO 2010–2015 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:14. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3706-2>. [viitattu 21.8.2019].

Sjöström, M. 2019. Kuntaliitto. Blogi. Toteutuuko tavoiteltu inklusio kouluissa? WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2019/toteutuuko-tavoiteltu-inklusio-kouluissa>. [viitattu 18.12.2019].

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3959-2>. [viitattu 19.12.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Ajankohtaista. Artikkelit. YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma lisäsi tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/yk-n-vammaissopimuksen-kansallinen-toimintaohjelma-lisasi-tietoisuutta-vammaisten-henkiloiden-oikeuksista. [viitattu 20.8.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. s.a. Vastuualueet. Hyvinvoinnin edistäminen. Osallisuuden edistäminen. Vammaispolitiikka. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/vammaispolitiikka>. [viitattu 19.8.2019].

Sosiaali- ja terveysministeriö. s.a. Vastuualueet. Sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaalipalvelut. Vammaispalvelut ja tukitoimet. Vammaispalvelulaki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/vammaispalvelulaki>. [viitattu 21.8.2019].

Sosiaaliturvaopas.fi. Verkkosivusto. Järjestöjen sosiaaliturvaopas. Saatavissa: <https://sosiaaliturvaopas.fi/>. [viitattu 2.1.2020].

Stenvall, J. & Majoinen, K. 2017. Välitilan johtaminen kunnissa. Kuntaliitto. ARTTU2-tutkimusohjelman julkaisusarja 5/2017. Saatavissa: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3342. [viitattu 2.1.2019].

TE-palvelut s.a. Vamman tai sairauden vaikutus työllistymiseen. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/vamma_tai_sairaus/index.html. [viitattu 18.12.2019].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL. Päätösten tueksi 7/2019. Tiedosta arviointiin, tavoitteena paremmat palvelut. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus KYS-erityisvastuualueella: Asiantuntija-arvio, syksy 2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-427-1>. [viitattu 2.1.2020.]

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL. s.a. Vammaispalvelujen käsikirja. Saatavissa: <https://thl.fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja>. [viitattu 30.12.2019].

Theseus. s.a. Theseus - ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut verkossa. Sähköinen palvelu. Saatavissa <https://www.theseus.fi/>. [viitattu 13.1.2020].

Vaalijala. s.a. Vaalijalan osaamis- ja tukikeskus. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.vaalijala.fi/sateenkaaren_erityiskoulu. [viitattu 18.12.2019].

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3024-7>. [viitattu 21.8.2019].

Valteri. s.a. Valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus. Valteri-koulu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.valteri.fi/koulu/>. [viitattu 18.12.2019].

Valtioneuvosto. Hallitusohjelma. Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>. [viitattu 30.12.2019].

Vanhus- ja vammaisneuvoston pöytäkirjat 2017-19. Essote. Tietoa meistä. Pöytäkirjat ja esityslistat. Toimielimet. Vanhus- ja vammaisneuvosto. WWW-dokumentti. Saatavissa:

<http://esshp-internet.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetings&id=41721>. [viitattu 2.1.2020].

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018: 3a. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>. [viitattu 18.12.2019].

Varhila, K. 2019. STM. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus -ohjelma. Ihmislähtöiset peruspalvelut. Mediatilaisuus 15.10.2019. Diaesitys. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/documents/1271139/1332838/Tulevaisuuden+sosiaali-+ja+terveyskeskus+-ohjelman+tiedotustilaisuuden+diat+15.10.2019/372c3c74-0425-5215-b38a-e120739f5dfb/Tulevaisuuden+sosiaali-+ja+terveyskeskus+-ohjelman+tiedotustilaisuuden+diat+15.10.2019.pdf>. [viitattu 2.1.2020].

Varhila, K., Huhta, J., Parsons, A., Sivula, S., Konttinen, J-P. 2015. Vammaislainsäädännön uudistamisryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:21. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3582-2>. [viitattu 30.12.2019].

Vates. s.a. Verkkosivusto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.vates.fi/vates.html>. [viitattu 22.11.2019].

Vernerinet. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Yhdenvertaisuuslaki. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/yhdenvertaisuuslaki>. [viitattu 19.12.2019].

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

Yk:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. 2015. Suomen YK-liitto. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf. [viitattu: 21.8.2019].

Yli-Halkola, E. 2019. Henkilökohtainen tiedonanto. 12. ja 18. 12.2019.

Ympäristöministeriö. s.a. Maankäyttö ja rakentaminen. Lainsäädäntö ja ohjeet. Rakentamismääräyskokoelma. Esteettömyys. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.ym.fi/fi-FI/Maankaytto_ja_rakentaminen/Lainsaadanto_ja_ohjeet/Rakentamismaarayskokoelma/Esteettomyys. [viitattu 2.12.2019].

Liite 1/1

Vammaispoliittisen ohjelman laadintaan osallistuneet sidosryhmät

Essoten alueen vanhus- ja vammaisneuvosto; puheenjohtaja ja sihteeri

Juvan vammaisneuvosto

Kangasniemi vammaisneuvosto

Mikkelin vammaisneuvosto

Puumalan vammaisneuvosto

Mikkelin seudun Kehitysvammaisten tuki ry

Kangasniemi, Sydänyhdistys ry

Kangasniemi, Kehitysvammaisten tuki ry

Etelä-Savon CP-yhdistys

Kangasniemi, Omaishoitajat ry

KÄPY-työryhmä Mikkelä

Etelä -Savon vammaisfoorumi

Kaupunki, kunnat

Mikkeli Hyvinvointikoordinaattori

Liikennesuunnittelija

Puumala Vapaa aikasihteeri

Essote

Hyvinvointikoordinaattori

Vammaispalvelupäällikkö

Työ- ja päivätoiminnan esimies

Vammaispalvelujen vastaava sosiaalityöntekijä

Vammaispalvelujen palveluohjaaja

Omaishoidon koordinaattori

Omais- ja perhehoidon sosiaalityöntekijä

Liite 1/2

Vaalijala

Savonet Monipalvelukeskuksen johtaja

Oravin palvelukeskuksen johtaja

Savas

Mikkelin palveluyksiköiden johtaja

Asiantuntija tiimi ja tarvittavat täydennystiedot

Essoten alueen vammaisneuvosto, puheenjohtaja ja sihteeri

Te-palvelut, palveluesimies sekä TYP-reitti palveluohjaaja /TYP-johtaja

Osallisuus, Maakuntaliitto, kehittämispäällikkö

Koulutus, XAMK, sosiaali- ja terveysalan lehtori

Työ- ja päivätoiminta, Vaalijala, Savonet monipalvelukeskuksen johtaja

Sosiaali- ja terveyspalvelut, vammaispalvelupäällikkö Essote

Esteettömyys ja saavutettavuus, liikennesuunnittelija Mikkelin kaupunki